L I N N É

OCH

VETERINÄR-VETENSKAPEN.

Föredrag,

hållet vid Kongl. Veterinär-Institutets i Stockholm
femtioåriga Jubileum,

af

J. G. H. KINBERG.

STOCKHOLM 1872.

C. M. Thimngrens Boktryckeri.

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
University of Toronto

<https://archive.org/details/linnochveterinrv00kinb>

RB64172

Vid den högtid, som Svenska Veterinärläkare-Föreningen i dag firar, har man ansett, att ett eller annat föredrag öfver något ämne inom Veterinär-vetenskapens område borde hållas. Rikedomen på föremål har vållat villrådighet i valet. Om det ämne, vid hvilket jag stannat, eger det felet, att vara för svårt för de till buds stående krafterna, har det deremot den fördelen, att vara fullt värdigt den stunds uppmärksamhet, som vi nu kunna egna deråt.

Rika källor till husdjurens och Veterinär-vetenskapens historia finna vi, vare sig att vi uti jorden söka efterforska lemningar efter djuren, för att lära känna husdjurens beskaffenhet under äldre tider, eller i samma riktning studera minnesmärken från forntiden, t. ex. dem uti Egypten, Assyrien, Grekland och Italien, eller söka inom konstens och litteraturens områden. Vi finna många viktiga upplysningar uti Gamla Testamentet, särdeles uti Mose böcker, hos många Grekiska författare, såsom *Homer*, *Thukydides*, *Aristoteles*, *Xenophon*, *Strabon*, *Aelianos*, hos flera romerska, såsom *Virgilius*, *Julius Cæsar*, *Scriptores rei rusticæ*, *Plinius*, *Tacitus*. Men äfven nordiska litteraturen lemnar rika, af oss icke minst värderade, bidrag. Ur de gamla nordiska sagorna kunna ej få korn, fallna såsom af en händelse, samlas. En stor skörd kan numera genom *Schlyters* utröttliga arbete hemtas ur *Sveriges gamla lagar*, och om vi icke vid ett annat tillfälle begagnat detta utmärkta material, hade det nu väl förtjenat vår särskilda uppmärksamhet.

Men då tanken ilar framåt, stannar den med beundran och vördnad vid en man, hvars omfattande verksamhet fordrar, att skådas äfven från vår synpunkt, och vi vilja därför egna en kort stund till betraktande af *Linné och Veterinär-vetenskapen*.

Vi behöfva och kunna icke här framställa en lefnads-teckning öfver Linné, så ofta hörd och så väl känd. En enkel förteckning öfver hvad, som uti Linnés talrika skrifter förekommer rörande veterinära ämnen, är nästan det enda, som den begränsade tiden medgifver, att lemna.

Rikedomen af den Linnéanska literatur, som berör vårt ämne, och hvilken måste genomgås, för att förstå, huru stort inflytande Linné utöfvade på Veterinär-vetenskapen, synes lätt, då jag nämner dessa skrifter, nemligen:

Systema Naturæ, ed. I, VI, X, XII.

Fauna Svecica, ed. I och II.

Disputationer och Amœnitates academicae, särdeles de sju band, som äro tryckta i Stockholm.

Hortus Upsaliensis, Materia medica, Lappska¹⁾, Öländska, Gotländska, Vestgöta och Skånska resorna.

Flora Svecica, ed. I och II.

Species plantarum, ed. I och II.

Mantissa plantarum och *Mant. plant. altera*.

Men icke nog härmed, man måste jemväl genomgå en stor del af den nyare zoologiska och botaniska literatur, som rör Sverige.

Det är därför tydligt, att den, som vill grundligt studera vårt ämne, måste sjelf gå till de angifna källorna.

Emellertid torde vi få ordna de samlade uppgifterna efter de djurslag, hvilka de röra.

Hunden, *Canis familiaris* L., afhandlas förnämligast uti *Fauna Svecica*, *Systema Naturæ* och uti en disputation, aftryckt uti *Am. ac.* 4. Olika racer, byggnad,

¹⁾ Utgifven under titel *Lachesis Lapponica* or a Tour in Lapland, publ. by J. E. Smith. Lond. 1811, 2 vol. 8:o.

lefnadssätt och vanor samt sjukdomar och parasiter omtalas. Uti Linnés resor, deruti han meddelar så mångfaldiga viktiga upplysningar, omtalas hunden sällan. Uti Vestgöta-resan nämnes dock den spanska hunden och uti den Öländska resan Linnés jagthund.

K a t t e n, *Felis catus* L., omtalas uti *Fauna Sv.* och *S. N.*, nämnes sällan uti Linnés skrifter. Linné ansåg tydligen, att vår vanliga katt tillhörde samma art, som den europeiska vilda. Uti *It. vg.* omtalas, såsom det synes, *Angora-katten* under namn af Turkisk katt.

V i l d s v i n, *Sus scrofa* L., omtalas uti Linnés systematiska arbeten, äfvensom uti Öländska resan. Till Öland hade vildsvin blifvit af *Fredrik I* införda; de blefvo snart utrotade till följd af den skada, de förorsakade på allmogens åkrar.

K i n e s i s k a s v i n såg Linné i Vestergötland och Skåne.

E n k l ö f v a d e s v i n från Uppsala omtalas uti *Fn. Sv.* och *S. N.* — Att förekomma bökning, föreslog Linné användande af tenotomi å trynets tendines. Beskaffenheten hos fläsket af svin, som blifvit födda med fisk eller bokollon omtalas. De växter, som svinet äter eller föraktar, angifvas. — En sammanfattning af hvad Linné kände om detta djur, framställde han uti *Historia Suis scrofae*, aftryckt uti *Am. ac.* 5.

K a n i n e n, *Lepus cuniculus* L., omtalas i korthet uti *Fn. Sv.* och *S. N.* Den synes hafva varit föga spridd i landet och omtalas icke uti Linnés öfriga arbeten.

R e n e n, *Cervus Tarandus* L., hade Linné lärt väl känna under sin resa i Lappmarkerna. Han afhandlar den uti Lappska resan ¹⁾ *Fn. Sv.* och *S. N.* samt på ett ställe uti Vestgöta-resan, och sammanfattade allt, hvad han om djuret kände, uti en disputation, intagen uti *Am. ac.* 5.

¹⁾ *Lachesis Lapponica* ed. by Smith. I: 216, 242, 280—283, 307; II: 39, 45.

M o s c h u s d j u r e t; *Moschus moschiferus* L., förtjenar omnämnas, emedan Linné omtalar, att mysk var användbart mot skabb hos husdjuren, men anmärker dock, att medlets dyrbarhet hindrade dess bruk.

G e t e n, *Capra hircus* L., beskrifves och omtalas på många ställen: uti *Fn. Sv.* och *S. N.*, äfvensom uti alla resorna. Den stora afkastningen vid en ringa föda omtalas vid ett besök i Bohuslän, der getter underhöllos på kala klippor utan gräsväxt och endast beklädda med lafvar. Upptäckten af lafvarnas närande egenskap tillkommer således egentligen getterna, men då de gnaga sådana af träd, beskyllas de ofta orättvist för att afgnaga barken. Linné anför de växter, som dessutom ätas af getterna.

Angora-getter omtalas i Vestg.-resan. En operation på böjsenorna å getternas bakben omtalas under namn af *Castratio pedum*. Man skulle skära in uti senorna, för att hindra djuren att hoppa. Linné ansåg, att genomskärning af senorna var skadlig, men att en genom konst åstadkommen sammanväxning dem emellan ofelbart skulle hindra djuren från att »volticera».

F å r e t, *Ovis aries* L., egnades mycken uppmärksamhet. Utom uti *Fn. Sv.*, *S. N.*, och uti Resorna beskref Linné det uti en särskild disputation, likaledes aftryckt uti *Am. ac.* 4. Olika racer beskrifvas, ibland andra gotländska gumsar med 4 horn, införda till Vestergötland. De växter, som voro nyttiga eller skadliga, uppräknas, äfvensom sjukdomar och parasiter. Linné utgaf: "*Bref om fårsjuka*". Stockholm 1756, 4:o.

N ö t k r e a t u r, *Bos taurus* L. Uti de systematiska arbetena anföras hufvudsakligen de zoologiska karaktererna. Uti resorna anföras de för boskap nyttiga och skadliga växterna äfvensom många uppgifter rörande boskapssjukdomar, och Linné söker utforska orsaken till farsoters uppkomst; ofta uppgifvas läkemedel. — Flera anvisningar från Linnés tid mot boskapssjukdom äro särskildt tryckta.

Angående *husdjursskötseln* i allmänhet yttrar Linné: »att den är en svår vetenskap, hvilken man icke nog kände».

Hästen, *Equus caballus* L., beskrifves uti *Fn. Sv.* och *S. N.* I förstnämnde arbete säger Linné om hästen: Hospitatur interdum sponte in Scania et Gottlandia, hvilket man dock icke får taga i den mening, att hästarna voro verkligen vilda. Ordet hospitatur använder Linné alltid om djur, som blifvit införda i landet, under det att han om djur, som lefde i landet fullkomligt vilda, alltid skref habitat. Uti *S. N.* talas om hästens sjukdomar, nemligen: de hernia mediastini, polypo cordis, orthopnoea, oestro, scabie, tartaro pedum, bubone colli, hippocomia.

Den tama Svanen, *Anas Olor* L., *Cygnus Olor* (L.) Steph. omtalas uti Linnés Skånska resa på flera ställen och uti *Fn. Sv.* och *S. N.*

Gäss, *Anser cinereus domesticus*, beskrifves uti samma arbeten, *S. N. XII*, 197, och omtalas äfven uti Öl., Vg. och Sk. resorna.

Chinesiska Ankor omtalas uti Sk. resan. De tillhöra *Anas moschata* L. Uti Vestergötland funnos äfven sådana, men alla små och hvita (L.).

Ankor, *Anas Boschas domestica* L., beskrifvas uti Linnés systematiska arbeten, och uppgifvas härstammande från Gräsanden. Den fanns öfverallt tam; men omtalas icke uti Linnés öfriga arbeten. *Fn. Sv. II*, p. 43, 46.

Canarifoglar, *Fringilla Canaria* L., och några arter *Papegojor* omtalas uti resorna.

Påfogeln, *Pavo cristatus* L., äfven den hvita varieteten, omtalas uti *S. N.* och *Fn. Sv.* såsom sällsynt hos magnaterna.

Kalkonen, *Meleagris Gallopavo* L., omtalas såsom allmän.

Perlhöns, *Numida Meleagris* L., beskrifvas uti *S. N.*, men de omtalas icke såsom införda till Sverige.

Hö n s, *Phasianus Gallus L. l. Gallus domesticus*, äfvensom flera varieteter beskrefvos uti *Fn. Sv. och S. N.* Läsverd är isynnerhet beskrifningen uti förstnämnda arbete.

S k o g s d u f v a n, *Columba ænas L.*, ansågs för stammen till de tama dufvorna, hvaraf flera varieteter beskrifvas uti *Fn. Sv. och S. N.*

K a r p, *Cyprinus Carpio L.*, var utom *Guldfiskar*, den enda fiskart, som var underkastad någon odling. Den fanns i myckenhet i Skåne och fördes lefvande till Stockholm. Huru detta tillgick omtalar icke *Linné*, men han anför ett sätt, att inpacka lefvande fisk i mossor och ofta begjuta den med vatten, hvarigenom fisken lefvande kunde transporteras lång väg.

Af *Insekter* omtalar *Linné* många för oss af särskildt intresse, såsom:

Dytiscus piceus L., *Hydrophilus Latr.* Under sin resa i Skåne påträffade *Linné* vid Christianstad några larv-bon, som han kallade *nida insectorum*, och hvilka misstänktes förorsaka boskapsdöden. Adjunkten Burmeister fick i uppdrag, att utkläcka larverna; men om detta lyckades känna vi icke, och bona syntes hafva undgått naturforskarnes och veterinärernes uppmärksamhet, och de finnas icke omtalade uti *Gyllenhals* eller *Thomsons* stora arbeten. Emellertid tillhöra bona, enligt senare muntligt meddelande af *Thomson*, den nämnda arten. Huruvida de skulle kunna förorsaka sjukdom hos boskapen, är ännu okänt.

Leptura aquatica L. omtalas uti Skånska resan under namn af *Lept. deaurata*, funnen uti Stäkra. *Linné* lät i Malmö gifva Stäkra, som ansågs mycket giftig, åt tvenne hästar, hvilka af dåvarande borgmästaren Borg ställdes till *Linnés* disposition. Hästarna åto Stäkran utan något mehn. *Linné* uppdrog derföre åt *Fornander*, att närmare undersöka saken. Denne fann då ofta puppor af nämnde insekt på rötterna af Stäkran, men derjemte larver af

Curculio Phellandri, såsom Linné benämner insekten uti Skånska resan, eller *C. paraplecticus* L., numera efter Fabr. och Schönherr kallad *Lixus paraplecticus*. Dessa larver bodde merendels uti nedre delen af stjelken, och Fornander påstod, att det var dessa larver, som dödade hästarna, och att den Stäkra, hvori dessa ej funnos, var oskadlig.

Meloe vesicatorius L., *Lytta Fabr.*, ådrog sig Linnés särskilda uppmärksamhet, isynnerhet sedan han i Skåne funnit den i myckenhet på Liguster, Ask, Caprifolium och Fläder, hvilket ansågs af vigt, emedan man ej vidare behöfde köpa spanska flugor utomlands. Linné ansåg, att man äfven kunde plantera spanska flugor uppåt landet, hvarmed dock icke något försök synes hafva blifvit gjordt.

Silkesmasken, *Bombyx Mori* L., beskrefs af Linné utförligt uti en disputation, som är omtryckt uti *Am. ac.* 4.

Bi, *Apis Mellifica* L., beskrefs af Linné, som derjemte angaf de växter, som besöktes af dem.

Galläpplesteklar, *Cynips quercus* m. fl., beskrefvos uti *Fn. Sv.*

Oestrus Tarandi L., kallad af Lapparna *Kurbma*, hvilken Linné hade under sin resa i Lappmarkerna tillfälle att studera, är beskrifven uti Lappska resan¹⁾ och *Fn. Sv.* Larven lefver under renens hud.

Oestrus nasalis L., *Gastrus Meig.*, af Lapparna kallad *Trompe*, hvars larv lefver uti renens näshålor, beskrefs uti Lappska resan²⁾ och *Fn. Sv.*

Oe. Bovis L., *Gastrus Meig.*, lefver såsom larv på nötkreatur.

Gastrus equi (Fabr.) Meig. ansågs af Linné såsom en varietet af den föregående. L. *Fn. Sv.* II N:o 1730 β.

Oe. hæmorrhoidalis L. hos hästen beskrefs uti Gotländska resan.

¹⁾ L. c. I: 280, 281, 293; II: 23.

²⁾ L. c. II: 45.

Oe. Ovis L., *Cephalomyia ovis* Clark, beskrefs uti *Fn. Sc.* och Skånska resan.

Tabanus bovinus L. besvärlig för hästar¹⁾).

T. bromius L. för hästar och nötkreatur.

T. tropicus L. för hästar.

T. pluvialis L. för boskap, beskrifvas alla uti *Fn. Sc.* och *S. N.*, likasom:

Hippobosca equina på hästen och nötkreaturen;

H. ovina L., *Melophagus ovinus* Latr., hos fåret.

Af *Aptera* L. beskrefvos i samma arbeten:

Pediculus Suis L.

» *Ovis* L.

» *Tauri* L.

» *Vituli* L.

» *Equi* L.

» *Anseris* L.

» *Caponis* L. och

» *Gallinæ* L. Mot de sistnämnda anföres i *Fn. Sc.* såsom utrotningsmedel peppar och salt.

Vidare beskref Linné i *Fn. Sc.*:

Acarus Redivius L. eller Fästingen hos får.

A. Ricinus L., *Ixodes Ricinus* Latr., på hund och nötkreatur.

A. aquatilis L. (*Limnochares a.* Latr.?) eller Qualster, som beskrifves uti Öländska resan till jemförelse med

A. holocericeus L., *Trombidium holocericeum* Latr., hvilken lefver på land, och då han lades i vatten »flöt och förstod intet dykeriet» såsom Linné observerade. Denna Qualster sades förorsaka sjukdom hos boskapen, och ännu kallas djuren så uti Småland och sjukdomen benämnes med samma namn. På beskrifningen finner man, att sjukdomen är tympanitis. Den huskur, som deremot nu användes, är spenvarm mjölk.

¹⁾ L. c. I: 216.

Af maskar beskref Linné i *Fn. Sv.*:

Ascaris vermicularis L., i hästens inelfvor.

Fasciola hepatica L., som lefver i fårens lefver och som fåren erhålla på sumpiga beten, såsom Linné anmärker uti sin Gotländska resa.

Tænia vulgaris L.

» *lata* L.

» *solium* L. och

» *canina* L. hos hunden beskrefvos äfven af Linné.

Af denna så ytterst sammandragna framställning finna vi, huru *Linné* egnade sig äfven och i vidsträkt mån åt forskningar inom Veterinär-vetenskapen och dess särskilda grenar, såsom Veterinär-zoologi, Veterinär-botanik, Therapi, Pathologi och Husdjursskötsel, t. o. m. Chirurgi. Hvad han dervid uträttat skall alltid bibehålla ett stort värde, äfven då nyare tiders erfarenhet beriktigat eller förfullständigt hans iakttagelser eller åsigter.

Men ännu mera än uti dessa speciella ämnen har *Linné* genom sin verldsbekanta verksamhet såsom naturforskare i allmänhet utöfvat ett högst välgörande, om ock mera indirekt, inflytande på Veterinär-vetenskapens utveckling. Noggranhet och outtröttlighet uti iakttagelsen, bestämdhet uti beskrifningen och benämningen af naturföremålen, klarhet och enkelhet uti slutledningen och systematiken, och, må vi ej förglömma det, vetenskaplig ärlighet utgöra tillsammans den hänförande bilden af *Linné*. Han har utöfvat ett omätligt inflytande på den senare tidens naturforskning och alla de vetenskapsgrenar, som grunda sig på denna och derföre jemväl på Veterinär-vetenskapen.

Vi hafva alltså fullt skäl, att indela Veterinär-vetenskapens historia uti tiden *före* och *efter* *Linné*.

Om vi längre vågat taga Eder uppmärksamhet i anspråk, skulle vi äfven kastat en blick på den nyare tiden. Vi hade då å ena sidan skådat de stora framstegen, gjorda

på grund af samlad erfarenhet uti den af *Linné* angifna riktning, men å den andra mött åsigter, som, skilda från den nyktra naturforskningen och utan användbarhet uti det praktiska lifvet, söka göra sig gällande. Må vi i våra studier vakta oss för hvarje lära, som endast har spridda företeelser till stöd och som icke rymmes inom naturforskningens område! Vi sluta med uttalandet af den förhoppning, att vår store *Linné* alltid måtte utgöra den ledstjerna, Veterinär-Institutet må följa uti sin vetenskapliga och praktiska verksamhet till vårt kära Fäderneslands fromma.